

УДК 343.13 (477)

О. П. Герасимчук

*кандидат юридичних наук, в.о. доцента
кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
(Національний університет "Острозька академія")*

УЧАСТЬ ПОТЕРПІЛОГО НА СТАДІЇ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПОРЯДКУ ВИКЛЮЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Важливим засобом реалізації прав потерпілого є доступ до правосуддя. Декларація принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою 1985 року передбачає для держав сприяти тому, щоб судові і адміністративні процедури більшою мірою відповідали потребам потерпілих, в тому числі шляхом надання належної допомоги жертвам протягом всього судового розгляду [1, с. 271]. Проте кримінальний процес на різних стадіях розгляду справи передбачає різні засоби здійснення прав потерпілого і не завжди його інтереси враховуються повною мірою.

Для забезпечення законного та обґрунтованого судового рішення у кримінальній справі процесуальними нормами передбачено можливість апеляційного розгляду та касаційного перегляду справи. Але іноді виникає необхідність переглянути прийняте рішення в порядку виключного провадження. Законодавцем в главу 32 КПК було включено дві різні за природою підстави для перегляду судових рішень: нововиявлені обставини і неправильне застосування кримінального закону та істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення (ст. 400-4 КПК). Питання перегляду справ у порядку виключного провадження були предметом розгляду ряду наукових досліджень [2-4].

Під нововиявленими обставинами розуміють не тільки ті обставини, які існували на момент розгляду справи, і не були відомі суду, а й будь-які інші, які були відомі суду, але були ним проігноровані при розгляді справи на будь-якій стадії судового провадження. [5, с. 34] Нововиявлені обставини можуть зачіпати інтереси потерпілого у кримінальній справі, і тому він може скористатися наявними процесуальними засобами для захисту своїх прав для ініціювання виключного провадження та участі в ньому. Потерпілий, відповідно до статті 400-8 КПК, має право подати заяву про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами до прокурора.

Важливо встановити, в якій формі потерпілий зможе звернутися до прокурора та реалізувати своє право на клопотання про перегляд судового рішення. В кримінально-процесуальному законодавстві не передбачено вимог до форми та змісту клопотання, яке подається для перегляду судових рішень в порядку виключного провадження. (До речі, в ст. 400-8 КПК звернення до прокурора називається з приводу нововиявлених обставин називається "заява", а в ст. 400-9 КПК – "клопотання", що вимагає узгодження процесуальних норм). В літературі висловлено пропозицію, що таке клопотання має відповідати вимогам, встановленим для апеляції [6, с. 21]. Ми вважаємо, що перелік вимог, встановлений статтею 350 КПК може мати лише орієнтуючий характер, але не повинен беззастережно застосовуватись до клопотань, які подаються в порядку, визначеному главою 32 КПК, зокрема, щодо нововиявлених обставин. В першу чергу це пов'язано зі специфікою виключного провадження, яке має відмінні від апеляційного порядок і предмет оскарження та розгляду. У виключному порядку не переглядаються фактичні обставини справи, які були предметом розгляду нижчестоящих судів. Окрім того, особа з приводу нововиявлених обставин звертається до відповідного суду не безпосередньо, а опосередковано, через прокурора. Тому за існуючого

порядку, клопотання з приводу нововиявлених обставин не повинне бути занадто формалізоване і може полягати лише в повідомленні нових виявлених обставин та із зазначенням джерел інформації, за можливості.

Оскільки розслідування нововиявлених обставин, коли воно має місце, проводиться за правилами досудового слідства, потерпілий має ті ж права, що й на досудовому слідстві. Закінчивши розслідування, прокурор (районний чи міський) подає свій висновок вищестоящому прокуророві, разом з іншими необхідними документами. Остаточне питання про принесення подання до апеляційного суду вирішується прокурором АР Крим, області, міст Києва чи Севастополя. При цьому у справах, де вирок винесено апеляційним судом, прокурор області (або прирівняні до нього) направляє відповідні документи Генеральному прокурору України, який вирішує питання про принесення подання до касаційного суду.

У випадку, коли прокурор не знаходить підстав для перегляду справи в зв'язку з нововиявленими обставинами (точніше кажучи – підстав для внесення подання про перегляд справи), тоді він виносить постанову про відмову у перегляді справи. Прокурор зобов'язаний повідомити про прийняте рішення осіб, які подали до нього звернення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Відповідно до статті 400-8 КПК постанова прокурора може бути оскаржена до вищестоящого прокурора. На нашу думку, в КПК має бути закріплено право потерпілого оскаржити зазначену постанову прокурора до суду.

Якщо справа надходить до суду (апеляційного чи касаційного – ст. 400-10 КПК), вона розглядається за правилами, встановленими для перегляду справ в касаційному порядку. За цими правилами зацікавлені сторони, зазначені в статті 384 КПК, в тому числі і потерпілий та його представник мають бути обов'язково повідомлені про розгляд справи. Порядок повідомлення про прийняте рішення за цією процедурою не врегульований. Потрібно безпосередньо передбачити в Кримінально-

процесуальному кодексі положення, що про результати розгляду справи в суді зацікавлені особи мають бути повідомлені і обов'язково отримувати копію прийнятого рішення.

Потерпілий може оскаржити виправдувальний вирок, ухвалу чи постанову про закриття справи за нововиявленими обставинами лише протягом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності і не пізніше одного року з дня виявлення нових обставин (ст. 400-6 КПК). Проте ці норми не відповідають статтям 7-1, 7-2 та 11-1 КПК, в яких зазначено, що провадження у справах, в яких закінчились строки давності, закривається судом. Невизнання права потерпілого на оскарження результатів справи поза межами строків давності порушує його права.

З підстав неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення, скаргу можна подавати без обмеження строку. Але діяльність потерпілого на стадії перегляду судових рішень в порядку виключного провадження з цих підстав є значною мірою обмежена. Основними перешкодами є порядок звернення до суду та визначений КПК предмет оскарження. Істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону розуміється, виходячи зі змісту статті 370 КПК. Зазначені там підстави є істотними порушеннями кримінально-процесуального закону за своїм характером. Проте вченими звертається увага, що перелік закріплених там обставин не є вичерпним [7, с. 586].

Потерпілий не включений до кола суб'єктів, які мають право подавати клопотання до суддів касаційного суду. Свої законні інтереси він може реалізувати шляхом звернення до відповідного прокурора із заявою. Але ці відносини не регулюються кримінально-процесуальним законодавством і тому тут здійснення прав потерпілим значно обмежене.

Потерпілий може заявити клопотання перед прокурором про ініціацію до суду перегляду справи на підставі неправильного застосування кримінального чи кримінально-процесуального закону, якщо обґрунтовується одностороннє чи неповне дізнання, досудове чи судове слідство, неправильна оцінка фактичних обставин справи як причина неправильної кваліфікації діяння, що істотно вплинуло на правильність судового рішення.

Відповідність чи невідповідність призначеного судом покарання тяжкості злочину та особі засудженого є поняттям оціночним, яке залежить від багатьох факторів, у тому числі від знань, життєвого та професійного досвіду судді, його моралі тощо, тому воно не може розглядатись на предмет неправильного застосування кримінального закону [6, с. 19]. Таким чином, потерпілий не може звертатися з приводу оціночних понять, бо вони не можуть бути підставою перегляду судових рішень у виключному порядку. Вважаємо, що в цій нормі знайдено компроміс між публічними та приватними інтересами, а також між інтересами виправданого та потерпілого.

Щодо предмету та підстав такого клопотання, то потрібно звернути увагу, що перегляд судових рішень з підстав, передбачених у пункті 2 частини першої статті 400-4 КПК з метою застосувати закон про більш тяжкий злочин, збільшити обсяг обвинувачення чи з інших підстав погіршити становище засудженого, а також перегляд виправдувального вироку не допускається. Виникає питання, а чи можуть інтереси потерпілого полягати в іншому, ніж зазначене коло обмежень для оскарження? Припускаємо, що єдиною підставою в такому випадку для клопотання про перегляд справи може бути порушення, яке вплинуло на неправильне вирішення щодо питання цивільного позову, і до того ж цивільним відповідачем є інша особа, ніж засуджений. Тому констатуємо,

що в цій частині оскарження потерпілий є значною мірою обмежений, у порівнянні із засудженим (виправданим).

Особи, інтересів яких можуть стосуватись результати перегляду судового рішення в порядку виключного провадження (з однієї чи іншої підстави), повинні бути обізнані щодо розпочатого провадження. Вважаємо, що потерпілий повинен мати право на заперечення клопотань про перегляд судових рішень в порядку виключного провадження, подання необхідних пояснень (усно або письмово) чи доказів. Для цього прокурор, до якого надійшло клопотання чи який ініціює справу про перегляд за виключними обставинами, суддя, який розглядає справу, повинні повідомити про початок виключного провадження, надіслати копії звернень та надати потерпілому можливість подати свої заперечення. Порядок повідомлення потерпілого має бути окремо передбачений в нормах КПК.

Список використаних джерел

1. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью от 29 ноября 1985 г. // СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы. – М. : Международные отношения, 1989. – С. 270-272.
2. Мухин И. И. Обжалование, опротестование и пересмотр определений суда первой инстанции / И. И. Мухин. – М. : Госюриздат, 1958. – 70 с.
3. Белобабченко М. К. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам в советском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. К. Белобабченко. – М., 1988. – 25 с.
4. Анашкин Г. З. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам / Г. З. Анашкин, И. Д. Перлов. – М. : Юридическая литература, 1982. – 80 с.

5. Ведищев Н. П. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых или открывшихся обстоятельств / Н. П. Ведищев. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 256 с.

6. Маляренко В. Т. Про перегляд судових рішень у порядку виключного провадження / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 5. – С. 17-23.

7. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.

Герасимчук О. П.

Участь потерпілого на стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження

У статті розглядаються питання щодо діяльності потерпілого на стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження та забезпечення реалізації його прав

Ключові слова: потерпілий, виключне провадження, нововиявлені обставини, істотні порушення, перегляд справи

Герасимчук О. П.

Участие потерпевшего на стадии пересмотра судебных решений в порядке исключительного производства

В статье рассматриваются вопросы о деятельности потерпевшего и обеспечении реализации его прав на стадии пересмотра судебных решений в порядке исключительного производства

Ключевые слова: потерпевший, исключительное производство, вновь открывшиеся обстоятельства, существенные нарушения, пересмотр дела

Herasymchuk O. P.

*Participation of the victim at the stage of review of the court judgments
in the exclusive proceedings*

The article touches upon the problems of the victim's activities and guaranteeing of his/her rights realisation at the stage of the criminal case review in the exclusive proceedings

Key words: victim, exclusive proceedings, newly found circumstances, substantial violations, case review